

О'ZBEK TILI IMLOSINI O'RGATISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK TIZIMI

Urazbayev Muratbay Amanbayevich–

Nukus davlat pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4- bosqich talabasi

Yuldasheva Shahlo Shukrullayevna – p.f.n, professor

Kalit so'zlar: kommunikatsiya, kompetensiyaning shakllanishi, lingvometodik, videodars, interfaol mashqlar.

Annotatsiya: O'zbek tili imlosini o'rgatish jarayonida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning metodik tizimi haqida to'xtalib o'tildi.

Zamonaviy ta'lim kontsepsiyasi kelajakda, shu jumladan kelajakdagi kasbiy faoliyatida o'zini samarali anglash qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsni rivojlantirishga qaratilgan. Shu munosabat bilan rus tilini o'qitish jarayonida maktab o'quvchilarining kommunikativ vakolatlarini shakllantirish muammosi alohida ahamiyatga ega. Tilni aloqa vositasi sifatida ishlatish ma'ruzachidan ona tili ma'ruzachisi hisobga olishi kerak bo'lgan ijtimoiy, vaziyat va kontekst qoidalarini bilishni talab qiladi. Nima uchun, qaerda, qachon, ular aytganidek, alohida holatlarga qarab alohida so'zlar va iboralarga qanday ahamiyat beriladi - bularning barchasi kommunikativ kompetensiya bilan tartibga solinadi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish kommunikativ kompetensiyani fanlararo hodisa sifatida gapirishga imkon beradi, uning ta'rifida aniq standartlashtirish mavjud emas. Ushbu lingvodidaktik kategoriya talqinlarining noaniqligi sabablarini quyidagilar deb atash mumkin: a) ko'rib chiqilayotgan kategoriyaning ko'p qirraliligi, bu bir tomondan, tarkibiy qismlarining mustaqilligi bilan tavsiflanadi, boshqa tomondan, umuman olganda u shaxsiy fazilatlarining ma'lum bir "to'plami" ni, xatti-harakat turlarini, kommunikativ harakat kursining individualizatsiyasini anglatadi; b) ushbu atama tarjimasining xususiyatlari: inglizcha "kommunikativ kompetensiya" ham "kommunikativ kompetensiya", ham "kommunikativ kompetensiya" sifatida belgilanadi. Termin chegaralarining noaniqligi ko'plab ta'riflarning mavjudligiga olib keladi.

Kommunikativ kompetensiyani psixologlar (G.M. Andreeva, Yu.N. Emelyanov, L.A. Petrovskaya), tilshunoslar (E.M.Bastrikova, N.V. Dolgopolova, G.I.Bezrodnyx) va metodistlar (G.K.) ko'rib chiqdilar. Selevko, N. V. Kuzmina, A. V. Mudrik).

"Kommunikativ kompetensiya" atamasi "N. Xomskiyning lisoniy kompetensiya g'oyasini rivojlantirish - cheklanmagan miqdordagi to'g'ri jummalarni yaratishga imkon beradigan cheklangan grammatik qoidalar" sifatida paydo bo'ldi (9,v ... 53). Ushbu fikr tilni sinash sohasida ishlaydigan olimlar uchun jozibali bo'lib chiqdi, chunki lingvistik kompetensiyani mavjud o'lchov vositalari (testlar) yordamida aniq o'lchash (sinash) mumkin edi. Tilshunoslik kompetensiyasi kommunikativ tilni o'rgatish sharoitida tilni sinash ob'ektini sezilarli darajada cheklaganligi sababli, bu "konstruktiv" ni kengaytirish g'oyalari paydo bo'ldi, u "kommunikativ kompetensiya" deb nomlandi (L.Baxman).

"Shunday qilib, L. Baxman" kommunikativ kompetensiya "atamasini birinchi bo'lib chiqarib tashladi va ushbu atamani og'zaki muloqot vositalariga va strategiyasiga asoslangan, til qobiliyatlari va nutq qobiliyatlari bilan qo'llab-quvvatlanadigan muvaffaqiyatli kommunikativ faoliyatning namoyish etilgan sohasi (yo'nalishlari) sifatida belgilaydi"

Kommunikativ kompetensiyaga nimani kiritish borasida turli xil yondashuvlar mavjud.

Shunday qilib, D. Ximes ushbu tarkibiy qism bilan quyidagi tarkibiy qismlarni birlashtirdi:

- lingvistik (til qoidalari);
- ijtimoiy-lingvistik (dialekt nutq qoidalari);
- diskursiv (bayon ma'nosini tuzish qoidalari);
- strategik (suhbatdosh bilan aloqani saqlash qoidalari).

Kommunikativ kompetensiyaning eng batafsil tavsifi L. Baxmanga tegishli. U "kommunikativ til mahorati" atamasidan foydalanadi va quyidagi asosiy vakolatlarni o'z ichiga oladi:

Tilshunoslik (bayonotlarni amalga oshirish tilni tizim sifatida olgan bilimlari va tushunchalari asosida amalga oshiriladi);

Nutq (izohning izchilligi, izchilligi, ma'nosini tashkil qilish);

Pragmatik (ijtimoiy kontekstga muvofiq kommunikativ tarkibni etkazish qobiliyati);

Suhbat (lingvistik va pragmatik kompetensiya asosida izchillik bilan, keskinliksiz, tabiiy sur'atlarda, lingvistik shakllarni izlash uchun uzoq muddatli pauzalarsiz gaplasha olish);

· ijtimoiy-lingvistik (lingvistik shakllarni tanlash qobiliyati, "... qachon, qachon gaplashmasligini bilish; kim bilan, qachon, qaerda va qanday tartibda");

· Strategik (real til aloqasida etishmayotgan bilimlarni qoplash uchun aloqa strategiyalaridan foydalanish qobiliyati);

· og'zaki(nutqni fikrlash faoliyati natijasida kommunikativ tarkibni yaratishga tayyorlik: muammo, bilim va tadqiqotning o'zaro ta'siri).

Kommunikativ kompetensiyaning tuzilishi zamonaviy talqinida o'z tarkibida quyidagi subkompetensiyalarni o'z ichiga oladi: lingvistik (lingvistik), sotsiolingvistik (nutq), ijtimoiy-madaniy, ijtimoiy (pragmatik), strategik (kompensatsion), diskursiv, sub'ekt. Kommunikativ kompetensiya tarkibiy qismlarining bir xil tasnifiga rioya qilinadi va hokazo.

«Rus tilshunosligida» kommunikativ kompetensiya »atamasi ilmiy foydalanishga kiritildi. U kommunikativ kompetensiyani insonning ma'lum bir aloqa muhitida navigatsiya qilish qobiliyatiga qarab nutq xatti-harakatlari dasturlarini tanlash va amalga oshirish sifatida tushunishni taklif qildi; nutq oldidan, shuningdek o'zaro moslashish jarayonida suhbatdoshda paydo bo'ladigan mavzu, vazifalar, kommunikativ munosabatlarga qarab vaziyatlarni tasniflash qobiliyati "

Zamonaviy tilshunoslar va metodistlarning asarlarida "kommunikativ kompetensiya" atamasining ta'rifiga kelsak, unda, umuman, uni talqin qilishda sezilarli farqlar mavjud emas. Taqqoslash uchun bir nechta ta'riflar:

1) G. Va Bezrodnix "kommunikativ kompetensiya - bu begona odamlarni tushunish va o'zlarining nutq xulq-atvor dasturlarini yaratish uchun zarur bo'lgan, aloqa maqsadlariga, sohalariga, vaziyatlariga mos bilim, ko'nikma va ko'nikmalardir", deb hisoblaydi.

2) Fikrga ko'ra, "kommunikativ kompetensiya - bu bilim va ulardan etarli darajada foydalanishga tayyorlikdan iborat bo'lgan tilshunoslik vositalarini (bayonotlar shaklida) inventarizatsiyadan foydalanishda insonning ijodiy qobiliyatidir"

3) da'volar " kommunikativ kompetensiya - bu maqsadlar, aloqa sohalari va vaziyatlari bilan etarli darajada muloqot qilish qobiliyati va haqiqiy tayyorgarligi, nutqning o'zaro ta'siriga va o'zaro tushunishga tayyorligi "

4) kommunikativ kompetensiyada "ma'lum bir nutq vaziyatining xususiyatlarini hisobga olgan holda har xil turdagi matnlarni tushunish va to'g'ri qurish qobiliyatini" ko'radi.

5) Uchun kommunikativ kompetensiya – "Bu avtomatizmga olib kelingan yoki keltirilmagan ongli yoki ongsiz lingvistik va ekstralingvistik bilimlar va ko'nikmalar majmui va anglash uchun mos bo'lgan og'zaki yoki yozma matnni tushunish yoki yaratish uchun ushbu bilim bilan harakatlar va operatsiyalarni bajarish qobiliyatidir".

Yuqorida keltirilgan barcha ta'riflar kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlarini ochib beradi: ularning asosida shakllangan til tizimi to'g'risidagi bilim, ma'lum bir kommunikativ niyatni amalga oshirish uchun birovning tushunchasini anglash va o'z matnini yaratish qobiliyati. Kelajakda biz ushbu ta'rifdan foydalanamiz (chunki u ko'rib chiqilayotgan kontseptsiyaning mohiyatini to'liq aks ettiradi) va kommunikativ kompetensiya deganda biz ona tilida so'zlashuvchining maqsadlari, sohalari va vaziyatlari bilan etarli darajada muloqot qilish qobiliyati va nutqning o'zaro ta'siriga va o'zaro tushunishga tayyorligini tushunamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vazirlar Mahkamasining 2017 - yil 6 - apreldagi 187 - sonli qarori. „ Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti ” to‘g‘risida.
2. „Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standarti” 2017y, O‘zb.Resp. qonun hujjatlari to‘plami, 14-son, 280 modda
3. 1998. – С. 1024. Qosimov Sh.U. Kasb-hunar kollejlarda amaliy kasbiy ta’limni tashkil etishning metodik asoslarini takomillashtirish / Ped.fan.fal.dok. ... dis. – T., O‘MKHTTKMOQTI, 2018. – B. 176.